BK BIRLA CENTRE FOR EDUCATION

SARALA BIRLA GROUP OF SCHOOLS
SENIOR SECONDARY| CO-ED DAY CUM BOYS' RESIDENTIAL SCHOOL

B K BIRLA CENTRE FOR EDUCATION (Sarala Birla Group of Schools)

INDIAN PUBLIC SCHOOLS' CONFERENCE

MID-TERM_EXAMINATION 2024-25

SANSKRIT (119)

Class : VIII
Date : 14.09.2024

MARKING SCHEME

Duration : 3 Hrs
Max. Marks : **80**

(खण्ड क)

अपठितावबोधनम् (10 अंकात्मकः)

प्रश्न 01 अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्त प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतेन लिखत –
(नीचे लिखे गद्यांश को पढ़कर दिए प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए।)

(अ) एकपदेन उत्तरत – (केवलं प्रश्नद्वयम्) (1×2=2 अंकौ)
(1) आरुणिः कस्य शिष्यः आसीत् ? **धौम्यऋषेः**
(2) आरुणिः जलं रोद्धुं कुत्र गतवान ? **कृषिक्षेत्रं**
(3) आरुणिः स्वकार्यैः कस्य कीर्तिं चतुर्ष दिशासु प्रकाशितम् अकरोत ? **धौम्यस्य**

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत – (केवलं प्रश्नद्वयम्) (2×2=4 अंकाः)
(1) जलं रोद्धुं सः किं बन्धस्थाने अस्थापयत् ?
उत्तरम् – जलं रोद्धुं सः स्वशरीरम् एव बन्धस्थाने अस्थापयत्।
(2) तस्य स्वभावः कथम् आसीत ?
उत्तरम् – तस्य स्वभावः विनम्रः सरलः च आसीत्।
(3) सः कदा तम् अचेतं प्राप्नोत ?
उत्तरम् – अगामि दिवसे यदा गुरूः तम् अन्वेषयन् तत्र अगच्छत् तदा सः तम् अचेतं प्राप्नोत्।

(स) अस्य अनुच्छेदस्य कृते उचितं शीर्षकं संस्कृते लिखत। (1×1=1 अंकः)

(द) यथानिर्देशं उत्तरत – (केवलं प्रश्नत्रयम्) (1×1=3 अंकाः)
(1) गुरू शब्दस्य विलोमपदं गद्यांशे कि प्रयुक्तम् ? (घ) शिष्यः
(2) तस्य स्वभावः विनम्रः सरलः च आसीत्।। वाक्ये तस्य इत्यस्य अर्थः कः (ख) आरुणिः
(3) प्रसिद्धः इति शब्दे कः उपसर्ग अस्ति ? (क) प्र
(4) अगच्छत्' इति शब्दस्य वर्तमानकाल रूपं किम् ? (क) गच्छति

(खण्ड ख)

रचनात्मककार्यम् (15 अंकात्मकः)

प्रश्न 02 भवान् राकेशः/सोनाली भवतः/भवत्याः विद्यालयः छात्रान् शिक्षायात्रायै जयपुरम् नेष्यति। पितुः आज्ञा प्राप्त्यर्थं लिखिते पत्रे रिक्तस्थानानि पूरयित्वा उत्तरपुस्तिकायां पुनः लिखत –
आप राकेश/सोनाली हैं। आपका विद्यालय छात्रों को शिक्षायात्रा में जयपुरम् लेकर जाएगा। पिता की आज्ञा प्राप्त करने के लिए लिखे पत्र में मंजूषा से रिक्तस्थान भरकर उत्तरपुस्तिका में पुनः लिखिए– (1/2×10=5 अंकाः)

टैगोर छात्रावासतः
दिनांकः –

आदरणीयः (1) **पिताश्री**
सादरं (2) **प्रणमामि**।
अत्र कुशलं (3) **तत्रास्तु**।
भवतः पत्रं प्राप्तम्। गृहस्य समाचाराः ज्ञाताः। मम (4) **अध्ययनं** उत्तमं चलति। मम विद्यालयः (5) **दीपावलीअवकाशे** शिक्षायात्रायां जयपुरम् नेष्यति। अहम् अपि (6) **जयपुरं** दृष्टुम् इच्छामि। (7)

यदि भवान् अनुमतिं ददाति चेत् गन्तुं शक्नोमि। कृपया **(8) अनुमतिपत्रं** विद्यालयं प्रति प्रेषयन्तु। मम समीपे धनम् नास्ति तर्हि **(9) पंचशत्** रूप्यकाणि अपि प्रेषयन्तु। शेषं सर्वं कुशलम्। मात्रे नमः, अनुजाय च स्नेहः।

भवताम् **(10) पुत्रः/पुत्री**

राकेश/सोनाली

प्रश्न 03 मम प्रिय आचार्यः इति विषयम् अधिकृत्य मंजूषातः शब्दान् चित्वा संस्कृतभाषया पंचवाक्यानि रचयत– **(5 अंकाः)**

मम प्रिय आचार्यः इस विषय पर कोष्ठक से शब्द चुनकर संस्कृतभाषा में पाँच वाक्य लिखिए –

मंजूषा – मम आचार्यः उत्तमः त्यागशीलः च अस्ति।
सः सर्वदा सुंदरं व्यवहारं कर्तुं वदति।
सः उत्तमं पाठयति ।
सः मम प्रिय अध्यापकः अस्ति।
सः सद्कर्मं कर्तुं वदति।
छात्र के अनुसार शुद्ध वाक्य भी स्वीकार होंगे।

अथवा

चित्रं दृष्ट्वा मंजूषायाः सहायतया पंचवाक्यानि लिखत –

चित्र को देखकर मंजूषा की सहायता से पाँच वाक्य लिखिए –

मंजूषा

(1) चित्रम्, उद्यानस्य, वर्तते। **(2)** उद्याने वृद्धौ वार्तालापं कुरूतः। **(3)** छात्राः पादकन्दुकं क्रीडन्ति। **(4)** द्वौ बालकौ पिच्छकन्दुकं खेलतः। **(5)** उद्यानं सुंदरं अस्ति।
छात्र के अनुसार शुद्ध वाक्य भी स्वीकार होंगे।

प्रश्न 04 मंजूषायां दत्तैः शब्दैः कथां पूरयित्वा उत्तरपुस्तिकायां पुनः लिखत – **(5अंकाः)**

मंजूषा में दिए शब्दों के द्वारा कथा को पूर्ण करके उत्तर पुस्तिका में पुनः लिखिए –

(1) एकस्मिन् ग्रामे एकः काष्ठविक्रेता आसीत्। सः वनं गत्वा काष्ठं कर्तयति नगरे च विक्रयति स्म। तेन तस्य **(2) परिवारस्य** पालन–पोषणं च भवति स्म। एकदा सः नदी तटे वृक्षस्य **(3) शाखां** कर्तयति स्म, तदा तस्य परशु नद्यां अपतत्। सः रोदनम् आरब्धवान्। नदीजलात् एका देवी बहिः आगच्छति पृच्छति च भवान् किमर्थं रूदति ? काष्ठविक्रेता अवदत् – मम **(4) परशु** नद्यां अपतत् अतः अहं रोदनं करोमि। देवी अवदत् – तिष्ठ अहं भवतः परशुं **(5) आनयामि**। सा **(6) जलात्** स्वर्ण परशुम् आनीय काष्ठविक्रेतं पृष्ठवती एषः स्वर्ण परशुः भवतः अस्ति ? काष्ठविक्रेता अवदत् – न । सा पुनः जलात् रजत परशुम् अनीय काष्ठविक्रेतं पृष्ठवती एषः रजत परशुः भवतः अस्ति ? **(7) काष्ठविक्रेता** पुनः अवदत् – न, मम तु लौहपरशुः अस्ति। सा पुनः जलात् **(8) लौहस्य** परशुम् अनीय काष्ठविक्रेतं पृष्ठवती एषः लौहपरशुः भवतः अस्ति ? काष्ठविक्रेता प्रसन्नः भूत्वा **(9) अवदत्** – आम्। देवी प्रसन्ना भूत्वा **(10) त्रयमपि** परशुः काष्ठविक्रेतां दत्वा गतवती।

अथवा

मंजूषातः उचितानि पदानि चित्वा संवादं प्रपूर्य उत्तरपुस्तिकायां पुनः लिखत –

मंजूषा से उचित शब्द को चुनकर संवाद को पूर्ण करके उत्तर पुस्तिका में पुनः लिखिए –

वैद्यः – वदतु किं कष्टम् अस्ति ?

रोगिः – **(1) भोः वैद्य महोदय! अत्यधिका पीड़ा वर्तते।**

वैद्यः – पीड़ा कृत्र वर्तते ?

रोगिः – **(2) मम उदरे पीड़ा वर्तते।**

वैद्यः – ह्यः किं किं खदितवान् ?

रोगिः – ह्यः **(3) एकस्मिन् विवाहभोजं गत्वा बहूनि व्यंजनानि खादितवान्।**

वैद्यः – पश्यतु, क्षुधानुसारम् एव खादनीयम्। अतिभोजनं रोगजनकं एव भवति।
रोगिः – **(4) सत्यम्, इदानीं औषधं ददातु। इतः परम् कदापि अतिभोजनं न करिष्यामि।**
वैद्यः – एताः चतस्रः गोलिकाः स्वीकरोतु। ऊष्णजलेन प्रातः शायं खादतु।
रोगिः – **(5) भोजने किं खदामि।**
वैद्यः – किमपि न, केवलं ऊष्णं जलम् एव पिबतु।
रोगिः – अस्तु धन्यवादः। भवान् यथा आदिशति तथा एव करिष्यामि।

(खण्ड ग)

अनुप्रयुक्तव्याकरणम् (24 अंकात्मकः)

प्रश्न 05 मंजूषायां दत्तैः उचितैः अव्ययपदैः रिक्त स्थानानि पूरयित्वा वाक्यानि लिखत – (1×5=5 अंकाः)
कोष्टक में दिए उचित अव्ययपदों से रिक्तस्थानों को भरकर वाक्यों को पूरा करके लिखिए।
(क) **एकदा** रामरावणयोः युद्धं भवति।
(ख) **सदा** सत्यं वचनं वदतु।
(ग) **यथा** राजा भवति **तथा** प्रजा भवति।
(घ) सिंहः **उच्चैः** गर्जति।
(ङ) अहं संस्कृतम् **एव** वदामि।

प्रश्न 06 प्रकृति प्रत्ययं योजयित्वा उचितम् उत्तरं चिनुत – (पंचप्रश्नाः) (1×5=5 अंकाः)
प्रत्यय और मूल शब्दों को जोड़कर उचित उत्तर चुनकर लिखिए (कोई पाँच)
(1) रमा पाठं **(लिख्+क्त्वा)** ––––– शयनं करोति। **(घ) लिखित्वा**
(2) बालकः **(खेल्+तुमुन्)** ––––– क्रीडांगनं गच्छति। **(ख) खेलितुम्**
(3) माता उपहारं **(स्वी+कृ+ल्यप्)** ––––– प्रसन्ना अस्ति। **(घ) स्वीकृत्य**
(4) छात्रेण पाठः **(पठ्+क्त्)** –––––। **(क) पठितः**
(5) शिक्षकः प्रश्नस्य उत्तरं **(लिख्+क्तवतु)** ––––– । **(क) लिखितवान्**
(6) छात्रः विद्यालयं **(गम्+क्त्वा)** ––––– अध्ययनं करोति। **(ख) गत्वा**

प्रश्न 07 निर्देशानुसारम् उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत – (प्रश्नचतुष्टयम्) (1×4=4 अंकाः)
निर्देश के अनुसार उचित उत्तर चुनकर लिखिए (कोई चार)
(1) **बालक** शब्दस्य तृतीया विभक्तिः एकवचनम् किम् ? **(ग) बालकेन**
(2) **नदी** शब्दस्य सप्तमी विभक्तिः द्विवचनम् किम् ? **(ग) नद्योः**
(3) **अस्मद्** शब्दस्य षष्ठी विभक्तिः एकवचनम् किम् ? **(ख) मम्**
(4) **युष्मद्** शब्दस्य द्वितीया विभक्तिः बहुवचनम् किम् ? **(ग) युष्मान्**
(5) **रमा** शब्दस्य चतुर्थी विभक्तिः बहुवचनम् किम् ? **(ग) रमाभ्यः**

प्रश्न 08 निर्देशानुसारम् उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत – (प्रश्नचतुष्टयम्) (1×4=4 अंकाः)
निर्देश के अनुसार उचित उत्तर चुनकर लिखिए (कोई चार)
(1) लट्लकारस्य वर्तमानकालस्य उत्तमपुरुषस्य एकवचनम् किम् ? **(ग)** पठामि
(2) **पठ्** धातोः लङ्लकारस्य भूतकालस्य अन्यपुरुषस्य बहुवचनम् किम् ? **(घ)** अपठन्
(3) **कृ** धातोः लृट्लकारस्य भविष्यकालस्य मध्यमपुरुषस्य द्विवचनम् किम् ? **(ख)** करिष्यथः
(4) **लिख्** धातोः लोट्लकारस्य आज्ञार्थकस्य अन्यपुरुषस्य एकवचनम् किम् ? **(ख)** लिखतु
(5) **गम्** धातोः विधिलिङ्लकारस्य कामनार्थकस्य उत्तमपुरुषस्य एकवचनम् किम्? **(क)** गच्छेयम्

प्रश्न 09 निर्देशानुसारम् अनुवादं कृत्वा उत्तरपुस्तिकायां लिखत – (षड् प्रश्नाः) (1×6=6 अंकाः)
निर्देश के अनुसार अनुवाद करके उत्तरपुस्तिका में लिखिए (कोई छः)
(1) अहम् संस्कृतं पठामि। (हिन्दी भाषायाम्) **मैं संस्कृत पढ़ता हूँ।**
(2) वयं भारतस्य विषये पठितुम् इच्छामः। (हिन्दी) **हम संस्कृत के विषय में पढ़ना चाहते हैं।**
(3) भारतं प्रगतिशीलम् अस्ति। (हिन्दी भाषायाम्) **भारत प्रगतिशील है।**
(4) छात्र नियमों का पालन करें। (संस्कृत भाषायाम्) **छात्राः नियमान् पालयन्तु।**

(5) जीवन में अनुशासन महत्त्वपूर्ण है। (संस्कृत भाषायाम्) **जीवने अनुशासनम् अनिवार्यम् अस्ति।**
(6) पका भोजन दोपहर में खाना चाहिए। (संस्कृत भाषायाम्)**पक्वं भोजनं मध्याह्ने कर्तव्यम्।**
(7) कल चिरायु नहीं आया। (संस्कृत भाषायाम्) **ह्यः चिरायुः न आगच्छत्।**

(खण्ड घ)

पठितावबोधनम् (31 अंकात्मकः)

प्रश्न 10 अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रदत्त प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतेन लिखत –
(नीचे लिखे नाट्यांश को पढ़कर दिए प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए।)

(अ) एकपदेन उत्तरत – (केवलं प्रश्नद्वयम्) (1/2×2=1 अंकः)
(1) जनाः किं त्यक्तवा देशस्य हिताय चिन्तयन्तु ? **स्वहितं**
(2) भारतं कुत्र अग्रसरं विद्यते ? **शिक्षायां ज्ञानेविज्ञाने**
(3) छात्राः अपि कान् पालयन्तु ? **नियमान्**

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत – (केवलं प्रश्नद्वयम्) (1×2=2 अंकौ)
(1) अस्माकं संस्कृतिः कीदृशी अस्ति ?
विश्वबन्धुत्वभावनया युक्ता संसारस्य समस्त संस्कृतिषु भारतीया संस्कृतिः मूर्धन्यास्ति।
(2) भारतस्य कः कः सहायकः ? **वयं सर्वे सहायकाः स्मः।**
(3) प्राचीनेकाले के विश्वविद्यालयाः प्रसिद्धाः आसन् ?
प्राचीनकाले नालन्दा, तक्षशिला इत्यादयः विश्वविद्यालयाः सम्पूर्णे देशे अतीव प्रसिद्धाः आसन्।

(स) यथानिर्देशं उत्तरत – (1×2=2 अंकाः)
(1) भवन्तः भारतस्य प्रगत्यां सहायकाः भविष्यन्ति। रेखांकिते शब्दे किं वचनम् अस्ति ?
(ग) बहुवचनम्
(2) देशस्य हिताय चिन्तयन्तु। रेखांकिते शब्दे का विभक्तिः अस्ति ?
(ग) चतुर्थी

प्रश्न 11 अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा प्रदत्त प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतेन लिखत –
(नीचे लिखे पद्यांश को पढ़कर दिए प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए।)

(अ) एकपदेन उत्तरत – (केवलमेकंप्रश्नम्) (1×1=1 अंकः)
(1) केन तुल्यं तपः नास्ति ? **शान्तितुल्यं**
(2) कस्मात् परं सुखं नास्ति ? **सन्तोषात्**

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत – (केवलं प्रश्नद्वयम्) (1×2=2 अंकौ)
(1) कस्याः परो व्याधिः नास्ति ? **तृष्णायाः परो व्याधिः नास्ति।**
(2) कस्याः परः धर्मः नास्ति ? **दयापरः धर्मः नास्ति ?**

(स) यथानिर्देशं उत्तरत – (1×2=2 अंकौ)
(1) शान्तितुल्यं तपो नास्ति। वाक्येस्मिन् क्रियापदं किम् ? **(घ) नास्ति**
(2) **असन्तोषात्** इतिपदस्य विलोमपदं पद्यांशे किम् प्रयुक्तम् ? **(ख) संतोषात्**

प्रश्न 12 अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्त प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतेन लिखत –
(नीचे लिखे गद्यांश को पढ़कर दिए प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए।)

(अ) एकपदेन उत्तरत – (केवलं प्रश्नद्वयम्) (1/2×2=1 अंकः)
(1) विवेकः प्रतिभा च सायं कैः सह क्रीडतः ? **स्वमित्रैः**
(2) पतिः जगत्पालः कां बहुमन्यते ? **कलां**
(3) कला कीदृशी गृहणी अस्ति ? **स्वस्था आदर्शभूता च**

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत – (केवलं प्रश्नद्वयम्) (1×2=2 अंकौ)
(1) कस्य व्यवस्था लघुपरिवारे एव समुचितरूपेण भवति ?
आहारस्य वस्त्रस्य गृहस्य च व्यवस्था लघुपरिवारे एव समुचितरूपेण भवति।
(2) राष्ट्रस्य च कल्याणं कुत्र भवितुम् अर्हति ?
लघुपरिवारेणैव समाजस्य राष्ट्रस्य च कल्याणं भवितुम् अर्हति।

(3) विवेकः प्रतिभा च कथं भोजनं कुरुतः ?
विवेकः प्रतिभा च स्वास्थ्यप्रदे पुष्टिदं भोजनं कुरुतः।

(स) यथानिर्देशं उत्तरत – **(1×2=2 अंकौ)**

(1) तौ मातरं पितरं च प्रणम्य पठनाय गच्छतः। वाक्ये प्रत्ययपदं किम् ? **(ग)** प्रणम्य

(2) **दुखी** शब्दस्य किं पर्यायपदं गद्यांशे प्रयुक्तम् – **(ख)** सुखी

प्रश्न 13 अधोलिखितं प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतेन लिखत – (पंच प्रश्नाः) **(1×5=5 अंकाः)**

(नीचे लिखे प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए।) (कोई पाँच)

(क) उत्तमजनाः कथं भवन्ति ? **कार्यं प्रारभ्य न विरमन्ति।**

(ख) पृथिव्यां कानि रत्नानि भवन्ति ? **जलमन्नं सुभाषितम्**

(ग) व्यवहारेण के जायन्ते ? **मित्राणि रिपवः च**

(घ) सर्वदा कान् अर्चयेयुः ? **मातरं पितरं गुरून् वृद्धान् च**

(ङ) कदा गृहकार्यं कुर्युः ? **विद्यालयात् आगत्य विश्रामं कृत्वा**

(च) भारतीयाः कुत्र प्रमुखाः सन्ति ? **शिक्षायां ज्ञाने विज्ञाने च**

प्रश्न 14 रेखांकितान् शब्दान् आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत – (पंच प्रश्नाः) **(1×5=5 अंकाः)**

(रेखांकित शब्दों के आधार पर प्रश्ननिर्माण कीजिए) (कोई पाँच)

(क) धेनुः **किं** ददाति।

(ख) जगत्पालः **कां** बहुमन्यते।

(ग) निम्नजनाः **केन** कार्यारम्भं न कुर्वन्ति।

(घ) **केन** रिपवः जायन्ते।

(ङ) भारतं **कस्य** प्रकाशं निरन्तरं प्रसारयति।

(च) शुद्धं भोजनं **कस्मै** आवश्यकम् अस्ति।

प्रश्न 15 श्लोकांशान् यथायोग्यं मेलयत – **(4 अंकाः)**

(श्लोक के अशों का उचित मिलान कीजिए)

क	ख
सम्पत्तौ च विपत्तौ च	**महतामेक रूपता**
उदये सविता रक्तो	**रक्तश्चास्तं गते यथा**
शोको नाषयते धैर्यं	**शोको नाशयते श्रुतम्**
शोको नाशयते सर्वं	**नास्ति शोकसमो रिपुः**
न कश्चित् कस्यचिन्मित्रं	**न कश्चित् कस्यचिद्रिपुः**
व्यवहारेण जायन्ते	**मित्राणि रिपवस्तथा**
प्रारभ्यते न खलुं	**विघ्न भयेन नीचैः**
प्रारभ्य विघ्नविहिताः	**विरमन्ति मध्याः**

प्रश्न 16 प्रदत्तस्य श्लोकस्य अन्वयं प्रपूर्य लिखत – **(2 अंकौ)**

(दिए श्लोक के अन्वय में रिक्तस्थान भरकर उत्तर पुस्तिका में लिखिए)

पृथिव्यां त्रीणि रत्नानि जलमन्नं सुभाषितम्।
मूढैः पाषाणखण्डेषु रत्नसंज्ञा विधीयते।।

अन्वयः– पृथिव्यां **जलम् अन्नम् सुभाषितम्** त्रीणि रत्नानि सन्ति।
मूढैः **पाषाणखण्डेषु** रत्नसंज्ञा **विधीयते।**

——————————इत्यलम्——————————